

Wczesna edukacja – korzyści dla rozwoju dziecka (i nie tylko)

dr Karolina Appelt

**Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu**

na dobry początek

***Człowiek rozwija się przez całe życie,
ale jednak to, co nabył w dzieciństwie,
pozostaje zasadniczą wytyczną
na dalszy ciąg jego nieraz zmiennej
i burzliwej historii.***

Antoni Kępiński

Założenie 1: **znaczenie wczesnego dzieciństwa** w rozwoju człowieka

W żadnym innym okresie życia **zmiany rozwojowe** nie są tak **szybkie**, tak **rozległe** i tak **znaczące**, jeżeli chodzi o ich konsekwencje dla jakości aktualnego funkcjonowania dziecka, jak i dla dalszego biegu rozwoju.

Zatem:

 małe **dziecko wymaga szczególnie starannej opieki** oraz **odpowiedniej do swych potrzeb stymulacji**, ale także wymaga **szczególnej ochrony i troski**

Cechuje je niezwykle zapotrzebowanie na różnego typu stymulacje - duża ciekawość poznawcza, duża plastyczność, podatność, ale też szczególna wrażliwość na wpływ czynników negatywnych, mogących zakłócić proces rozwoju.

Założenie 2: wczesne dzieciństwo - **trzy fazy rozwoju**

faza rozwoju	WIEK NIEMOWLĘCY	WIEK PONIEMOWLĘCY	WIEK PRZEDSZKOLNY
Wiek	0 – 1. rok życia	2.- 3. rok życia	4.- 6. rok życia
Dominująca potrzeba	relacja (bliskość, więź, przywiązanie)	autonomia , samodzielność	inicjatywa , kompetencja
Oddziaływania otoczenia	opieka i pielęgnacja > edukacja	opieka i edukacja	opieka < edukacja
Kluczowe czynniki wspierające rozwój	<ul style="list-style-type: none"> kompetencje emocjonalne opiekuna jakość kontaktu z opiekunem 	<ul style="list-style-type: none"> kompetencje społeczno-emocjonalne opiekuna wsparcie społeczne dla rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> kompetencje poznawcze opiekuna jakość oferty wczesnej edukacji
Kluczowe czynniki ryzyka	<ul style="list-style-type: none"> deprywacja potrzeby kontaktu emocjonalnego brak u dziecka i opiekuna poczucia bezpieczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> deprywacja emocjonalna i społeczna hiperstymulacja poznawcza 	<ul style="list-style-type: none"> infantylizacja edukacji szkolny model edukacji deprywacja poznawcza vs przeciążenie poznawcze

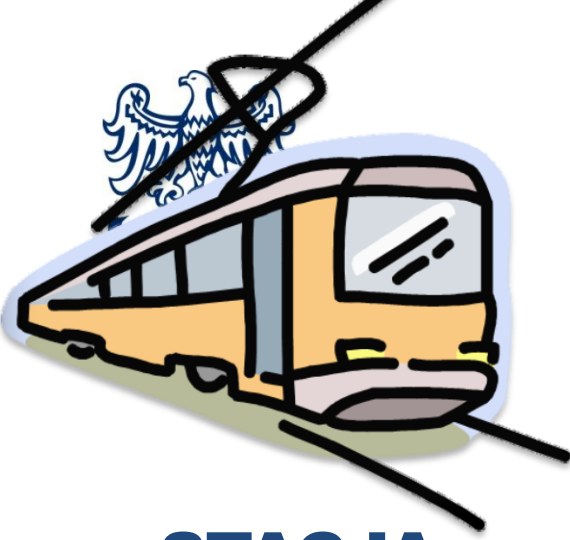

Założenie 3: wczesna opieka i edukacja = **fundament edukacji przez całe życie**

Małe dzieci = przyszłość świata

Pierwsze lata życia to fundamenty dla dalszego rozwoju w sensie jednostkowym, ale także globalnym.

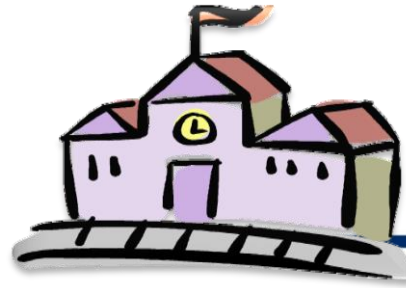
Edukacja to proces rozpoczynający się od początku życia, ale aby człowiek angażował się w ten proces przez całe życie (*Life Long Learning*) niezwykle ważna jest **jakość pierwszych etapów edukacyjnej drogi.**

STACJA POCZĄTKOWA

**opieka nad małym
dzieckiem i wczesna
edukacja**

od doświadczeń na tym
początkowym etapie
podróży zależy czy i jak
wsiądziemy do tego
pociągu i z jakim
bagażem, w jaki sposób
dotrzemy do kolejnych
stacji

gotowość
przedszkolna

gotowość szkolna –
jakość szkolnego
startu

powodzenie w karierze
edukacyjnej i zawodowej

**CEL
PODRÓŻY**

**wysoka
jakość życia
w dorosłości**

Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem (Early Childhood Education and Care – ECEC) jest fundamentem umożliwiającym pomyślny przebieg uczenia się przez całe życie, integracji społecznej i rozwoju osobistego, a na dalszym etapie – czynnikiem zwiększającym szanse na zatrudnienie. [...]

Przyczynia się do zmniejszania ryzyka przedwczesnego zakończenia nauki, wyrównywania efektów nauczania, zmniejszania społecznych kosztów niewykorzystania talentów oraz do obniżania publicznych nakładów na systemy zabezpieczenia społecznego, ochrony zdrowia, a nawet na wymiar sprawiedliwości.

Komisja Europejska (2011), Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem: zagwarantujemy wszystkim dzieciom w UE dobry start w przyszłość (COM(2011)66, s.2)

Założenie 4: od wczesnej edukacji (Early Childhood Education – ECE) do **wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem** (Early Childhood Education and Care – ECEC)

Zmiana w sposobie myślenia o edukacji - **znaczenie nie tylko kompetencji poznawczych, ale także społeczno-emocjonalnych**

Wsparciem dla tego podejścia są osiągnięcia neuronauki, szczególnie neurokognitywistyki rozwojowej, która dostarcza dowodów na **szczególną wagę rozwoju fizycznego, poznawczego i społeczno-emocjonalnego we wczesnym dzieciństwie.**

Naukowa świadomość wagi sekwencji „okresów sensytywnych” dla rozwoju mózgu, we wczesnym dzieciństwie, podobnie jak rozwojowej wagi związków z opiekunami, są kluczowym wkładem neuronauki do dyskusji o usługach kierowanych do małych dzieci w krajach wysokorozwiniętych.

Opieka i edukacja są równie istotne i powinny być traktowane jako proces ciągły.

Założenie 5: system opieki i edukacji

Kręgi oddziaływań w obszarze wczesnej opieki i edukacji

1) wyzwalamie potencjałów rozwojowych, stwarzanie warunków, dostarczanie ofert rozwojowych, towarzyszenie w rozwoju

2) uzupełnianie, wzmacnianie, "rozwojowe korepetycje"

3) oddziaływania korekcyjno-kompensacyjne, terapeutyczne

Założenie 6: **rola rodziców**

- **rodzina jest głównym środowiskiem edukacyjnym** dziecka do 3 r. ż.
- im młodsze dziecko, tym bardziej istotne dla jego rozwoju jest **utrzymywanie silnej więzi z rodzicem/głównym opiekunem**
- konieczne jest intensywne włączanie rodziców we współpracę z placówkami wczesnej opieki i edukacji
- najlepiej funkcjonują te systemy edukacyjne, które **opierają się w dużej mierze na ścisłej współpracy z rodzicami i włączaniu ich w pracę z dzieckiem**

PRZEGLĄD wybranych BADAŃ

- większość dotyczy Stanów Zjednoczonych, w Europie nie przeprowadzono badań podłużnych na dużych grupach dzieci, nad wpływem wczesnych programów edukacyjnych na późniejsze funkcjonowanie w szkole i w życiu dorosłym
- **dostępne wyniki badań dotyczą głównie grup defaworyzowanych, koncentracja badaczy na środowiskach ryzyka, brak badań analizujących funkcjonowanie całej populacji rodzin, w tym środowisk optymalnych dla rozwoju dzieci**
- trudno wyciągnąć jednoznaczne wnioski z prowadzonych dotychczas analiz, gdyż:

zmniejszanie się próby badanej w kolejnych pomiarach; problem trafności narzędzi badań wobec szybko zmieniającego się kontekstu społeczno-kulturowego; problemy natury ekonomicznej - badania podłużne wymagają poważnych nakładów finansowych i metodologicznej, związanych głównie z kwestią integracji wyników pochodzących z różnych źródeł i metod badawczych

The High/Scope Perry Preschool Program **123 dzieci, w wieku 3–4 lat** **z ubogich, słabo wykształconych rodzin**

Dwie grupy:

(1) grupa uczestnicząca w programie:

- jedno- lub dwuletni program;
- 2,5 godziny 5 razy w tygodniu zajęć dzieci z nauczycielem w grupie pięcioosobowej;
- 1,5 godzinna wizyta domowa 5 dni w tygodniu;
- spotkania grupowe dla rodziców;

(2) grupa bez dodatkowych oddziaływań

- Badania podłużne prowadzone do 40 r. ż.

Efekty w dzieciństwie:

- znacząco wyższe osiągnięcia grupy (1) w rozwoju języka, czytaniu, pisaniu, matematyce

Efekty mierzone w dorosłości:

- w grupie (1) więcej osób ze średnim/wyższym wykształceniem,
- wyższe zarobki osób z grupy (1),
- więcej osób z grupy (1) posiadało domy i samochody,
- mniej osób z grupy (1) korzystało z pomocy społecznej,
- osoby z grupy (1) miały znacznie mniej konfliktów z prawem

Efekty ekonomiczne:

- niższe koszty edukacji specjalnej i wyrównawczej,
- niższe koszty postępowań sądowych,
- niższe koszty korzystania z pomocy społecznej,
- większe wpływy z podatków,
- stopa zwrotu: 12.9 \$ na 1\$ zainwestowanego

Head Start

5 000 dzieci, w wieku 3-4 lat, z ubogich rodzin

Dwie grupy:

(1) uczestnicząca w HS

- program jednoroczny, wspierający rozwój poznawczy i emocjonalno-społeczny;
- wsparcie edukacyjne, zdrowotne i społeczne dla dzieci i rodzin;
- angażowanie rodziców (wizyty domowe, zajęcia w instytucji);

(2) nieuczestnicząca w HS

Badania podłużne do czasu ukończenia pierwszej klasy

Grupa (1):

- znacząco wyższe wyniki w rozwoju języka (pozytywne wyniki utrzymywały się do końca pierwszej klasy – w całym okresie badań),
- pozytywny wpływ programu na rozwój emocjonalno-społeczny trzylatków (mniejsze problemy z zachowaniem i nadpobudliwością) – pozytywne zmiany utrzymywały się do końca pierwszej klasy,
- znaczący wpływ na metody wychowawcze rodziców trzylatków (częściej czytali dzieciom, używali mniej kar fizycznych, mniejsza autorytarność wychowania) – pozytywne wyniki utrzymywały się do końca pierwszej klasy

Abecedarian **111 dzieci, 4 m.ż.–5 lat, z ubogich rodzin**

Dwie grupy:

(1) uczestnicząca w programie:

- wsparcie ekonomiczne;
- 8 godzin dziennie przez 5 dni w tygodniu opieka w instytucji;
- od niemowlęctwa do 5 r. ż., zindywidualizowany program edukacyjny dla każdego dziecka;

(2) bez dodatkowych oddziaływań

Badania podłużne prowadzone do 21 r. ż.

Osoby z grupy (1) w stosunku do osób z grupy (2):

- mniej osób powtarzało klasę,
- mniej osób wymagało edukacji specjalnej,
- miały lepsze wyniki w umiejętnościach językowych i matematyce,
- dłużej kontynuowały edukację (40% w porównaniu do 20 w grupie (2) w wieku 21 lat nadal się uczyło),
- były bardziej skuteczne w znajdowaniu pracy ,
- znajdowały lepszą pracę,
- rzadziej zostawały małoletnimi rodzicami,
- nie stwierdzono wpływu na obniżenie przestępczości

Chicago Child-Parent Centers (CPC) Study **1 150 dzieci, 3–9 lat, z ubogich rodzin**

Dwie grupy:

(1) uczestnicząca w programie

- dzieci uczestniczyły w programie od roku do 6 lat;
- zajęcia dla dzieci przez 3 lub 6 godzin dziennie, nastawione na rozwój języka i kompetencji społecznych;
- zindywidualizowane programy;
- ścisła współpraca z rodzicami;
- kontrole lekarskie;
- dożywianie;

(2) bez dodatkowych oddziaływań

Badania podłużne prowadzone do 14 r. ż.

Grupa (1):

- znacząco lepsze wyniki w matematyce i czytaniu, aż do 8 klasy,
- rzadziej powtarzali klasę i rzadziej byli kierowani do nauczania specjalnego,
- znacząco wyższe kompetencje społeczne,
- dłuższe uczestnictwo w programie zapewniało lepsze osiągnięcia w zakresie każdej z badanych kompetencji,
- znacznie mniej konfliktów z prawem,
- stopa zwrotu: 7.1\$ na 1\$ zainwestowanego

- **Wysokiej jakości wczesna opieka i edukacja** stwarza dzieciom odpowiednie warunki rozwoju ich potencjału życiowego i edukacyjnego.
- **Korzyści** z wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem są długofalowe i **mają charakter edukacyjny, społeczny oraz ekonomiczny.**
- Wczesne doświadczenia związane z jakością opieki i wczesnej edukacji odgrywają istotną rolę w procesie nabywania kompetencji, warunkujących przebieg dalszego rozwoju i jakości życia, zarówno w wieku szkolnym, jak i w całym okresie dorosłości.

korzyści z wysokiej jakości wczesnej opieki i edukacji – **DLA DZIECI**

- ✓ wzrost zdolności adaptacji do nowych warunków, łatwiejsza adaptacja do przedszkola, lepszy start edukacyjny;
 - ✓ rozwój umiejętności społeczno-emocjonalnych (okazja do kontaktu z innymi dziećmi);
 - ✓ rozwój ciekawości świata, kreatywności i samodzielności;
 - ✓ wzrost wiedzy na temat otaczającego świata i większa różnorodność doświadczeń;
 - ✓ rozwój umiejętności związanych z czytaniem, pisanem, matematyką, rzadsze powtarzanie klasy;
 - ✓ sprawniejsze posługiwanie się mową, co wpływa na poziom osiągnięć szkolnych oraz aktualne i przyszłe funkcjonowanie społeczne i zawodowe;
 - ✓ dłuższe kontynuowanie nauki i skuteczność w znajdowaniu pracy
-

korzyści z wysokiej jakości wczesnej opieki i edukacji – **DLA RODZICÓW**

- ✓ **wzrost wiedzy i umiejętności w zaspokajaniu rozwojowych potrzeb dzieci;**
 - ✓ **wyższe kompetencje rodzicielskie, wyższe poczucie kompetencji;**
 - ✓ **okazja do wymiany doświadczeń, uzyskania wsparcia społecznego;**
 - ✓ **łatwiejsze godzenie ról rodzinnych i zawodowych;**
 - ✓ **niższy poziom przemocy w rodzinie, mniejszy zakres korzystania z pomocy społecznej**
-

korzyści z wysokiej jakości wczesnej opieki i edukacji – **DLA SPOŁECZEŃSTWA**

- ✓ rozwój kapitału ludzkiego;
 - ✓ poprawa wskaźników demograficznych;
 - ✓ niższe koszty pomocy społecznej, opieki medycznej, interwencji policji, pracy sądów;
 - ✓ mniejszy zakres edukacji specjalnej, niższe koszty na edukację specjalną;
 - ✓ więcej osób kontynuujących naukę przez dłuższy czas (wyższy poziom edukacji wyrażony w latach edukacji);
 - ✓ więcej osób wykwalifikowanych, łatwiej znajdujących pracę i odprowadzających podatki;
 - ✓ wzrost gospodarczy;
 - ✓ zwiększenie społecznych i ekonomicznych szans grup defaworyzowanych, a tym samym całego społeczeństwa
-

Efektywność wczesnej opieki i edukacji a zyski ekonomiczne - nie koszt

UAM a inwestycja w budowanie kapitału ludzkiego

Efekty społeczne

- mniejszy zakres korzystania z pomocy społecznej przez rodziny z małymi dziećmi
- rzadsze powtarzanie klasy przez dzieci
- mniejszy zakres edukacji specjalnej
- więcej osób kontynuujących naukę przez dłuższy czas (wyższy poziom edukacji wyrażony w latach edukacji)
- wyższe zarobki
- mniej małych rodziców
- niższy poziom przemocy w rodzinie
- niższy poziom krzywdzenia dzieci
- niższa przestępczość

Korzyści ekonomiczne

- niższe koszty opieki medycznej i pomocy społecznej
- więcej osób wykwalifikowanych, łatwiej znajdujących pracę i odprowadzających podatki
- większe wpływy do budżetu z tytułu wyższych podatków
- niższe koszty na edukację specjalną
- niższe koszty organów ścigania i sądów, mniejsze straty z powodu przestępstw

podsumowanie

Uznanie wagi wczesnego uczenia się czyni koniecznym problem **zdefiniowania pojęcia „edukacja” w odniesieniu do niemowląt i małych dzieci**, a co za tym idzie **określenia najważniejszych potrzeb w tym okresie życia i warunków środowiskowych, koniecznych do ich zaspokojenia.**

Obszar ten stanowi poważne wyzwanie dla systemu edukacji i opieki nad dzieckiem i rodziną (Czub, Appelt, 2013).

Tylko wysokiej jakości i dostępna oferta wczesnej opieki i edukacji może przynieść pożądane korzyści.

Laureat nagrody Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii przyznawanej przez Komitet Noblowski James Joseph Heckman twierdzi, iż:

*przynajmniej w Stanach Zjednoczonych (...) Opierając się na analizach kosztów i korzyści wynikających z zajęć przedszkolnych i alternatywnych rozwiązań przewidzianych w polityce, które mają służyć wyrównywaniu szans ... **im później w trakcie życia wprowadza się takie rozwiązania, tym mniejsze są ekonomiczne korzyści z takich inwestycji.** Wysokiej jakości edukacja przedszkolna i/lub opieka nad dzieckiem, jeśli zapewnia się ją na dużą skalę i w odpowiedniej „dawce”, sprzyja rozwojowi umiejętności szkolnych związanych z językiem, czytaniem, pisanem, matematyką i przedmiotami ścisłymi. Wspiera także rozwój tych umiejętności społeczno-emocjonalnych małych dzieci, które są związane z uczeniem się, a w szczególności kompetencje samoregulacyjne i społeczne.*

Leseman, P.P.M. (2009), Wpływ wysokiej jakości edukacji i opieki na rozwój małych dzieci – przegląd literatury, W: *Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszanie nierówności społecznych i kulturowych*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, s. 17–51.

Pytania ku refleksji:

- *Jak tworzyć optymalne warunki do wszechstronnego rozwoju i jak wspierać harmonijny i zrównoważony rozwój małego dziecka?*
- *Jak angażować rodziców w system edukacji czy może - jak angażować system edukacji we wspieranie rodziny?*
- *Jakie są podstawowe zadania edukatora/opiekuna małych dzieci? Czym różni się edukacja małego dziecka, edukacja przedszkolna od edukacji szkolnej?*
- *Co możemy zrobić by wczesna edukacja skutecznie przeciwdziałała procesom marginalizacji i wykluczania społecznego?*
- *Z jakich zasobów możemy korzystać a jakie powinniśmy rozwinąć, by zbudować efektywny system opieki i wczesnej edukacji w Polsce?*
- *Jak dobrze przygotowywać dzieci do nieznanego nam dzisiaj świata przyszłości?*

Literatura

- Appelt, K. (2017). Edukacja małych dzieci w Polsce – zmiany i wyzwania w obszarze wczesnej edukacji. W: *Zrozumieć edukację w Europie. 20 lat EURYDICE w Polsce* (s.29-48). Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Appelt, K. (2015). Kontekstowe uwarunkowania jakości społecznego środowiska rozwoju małych dzieci w Polsce. *Polskie Forum Psychologiczne*, 3 (20), 358-379.
- Appelt, K. (2015). Wiek i płeć dziecka a społeczne środowisko rozwoju małych dzieci w Polsce. *Psychologia Rozwojowa*, 3 (20), 37 - 51.
- Brzezińska, A. I., Czub, M. (2012). *Wczesna opieka i edukacja dzieci w Polsce w kontekście europejskim*. *Polityka Społeczna, numer tematyczny 1*, 15-19.
- Brzezińska, A. I., Czub, M., Czub, T. (2012). *Krótko- i długofalowe korzyści z wczesnej opieki nad dzieckiem i edukacji*. *Polityka Społeczna, numer tematyczny 1*, 23-27.
- Czub, M., Appelt, K., (2013). Wczesna edukacja i opieka nad małym dzieckiem jako wyzwanie dla systemu edukacji. *Studia Edukacyjne*, 27, 113-128.
- Czub, M., Brzezińska, A. I., Czub, T., Appelt, K. (2012). Wczesna opieka nad dzieckiem i edukacja jako wyzwanie dla polityki społecznej i oświatowej. *Polityka Społeczna, numer tematyczny 1*, 19-23.

***Z życzeniami wielu sukcesów
we wspieraniu dzieci w ich rozwoju***
Dziękuję za uwagę!

karolina.appelt@amu.edu.pl

